

Vasilj, M.

ŠKOLSKI SUSTAV I (MULTIKUKULTURALNI) IDENTITET - PRIMJER BELGIJE

Sažetak: U radu se raspravlja o obrazovnom sustavu i multikulturalnim i multietničkim identitetima, s posebnim osvrtom na obrazovni sustav Belgije. (Multikulturalni) identiteti i interesi društva oblikovani su kroz međusobne odnose u određenom (povijesnom) kontekstu. Taj se odnos jasno zrcali u obrazovnom sustavu koji svojom organizacijskom i sadržajnom dimenzijom nastoji održavati kulturalni identitet određene zemlje. Ostvarivanje te važne zadaće relativno je jednostavnije u državama koje su, uvjetno rečeno, etnički monokulturalne dok je problem kompleksniji u zemljama koje su etnički multikulturalne kao što je Republika Bosna i Hercegovina. Europsko obrazovanje i obrazovni sustavi, poput Belgije, nude dobre konceptualne i sadržajne okvire koji mogu poslužiti onim zemljama koje imaju multietničko stanovništvo odnosno multietničke i multikulturalne identitete. Škola pomaže učenicima upoznati i u svakodnevnom životu implementirati vrijednosti Belgije, a posebno vrijednost da su ljudi rođeni slobodni i jednaki u pravima i dužnostima bez obzira na njihovo društveno i geografsko porijeklo, spol ili vjeru.

Ključne riječi: školski sustav, identitet, multikulturalnost, multietničnost.

Podatci o autoru: prof. dr. sc. Vasilj, M.[ario], Sveučilište u Mostaru, Fakultet prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti, Matice hrvatske bb, 88000 Mostar, Bosna i Hercegovina, dekan@fpmoz.sum.ba

Vasilj, M.

THE SCHOOL SYSTEM AND (MULTICULTURAL) IDENTITY - AS EXAMPLED IN BELGIUM

Abstract: This paper discusses educational systems and multicultural and multi-ethnic identities, with particular reference to the educational system of Belgium. (Multicultural) identities and interests of society are shaped through interrelationships in a certain (historical) context. This relationship is clearly reflected in the educational system that seeks to maintain the cultural identity of a given country by its organizational and content dimension. Realizing this important task is relatively simpler in countries that are ethnically monocultural, while the problem is more complex in ethnically multicultural countries such as the Republic of Bosnia and Herzegovina. European education and education systems, such as Belgium, offer good conceptual and content frameworks that could be of use to those countries that have a multi-ethnic population or multi-ethnic and multicultural identities. The school helps students to become familiar with and to implement in everyday life the values of Belgium, especially the value of being born free and equal in their rights and duties, regardless of their social and geographical origin, gender or religion.

Keywords: school system, identity, multiculturalism, multiethnicity.

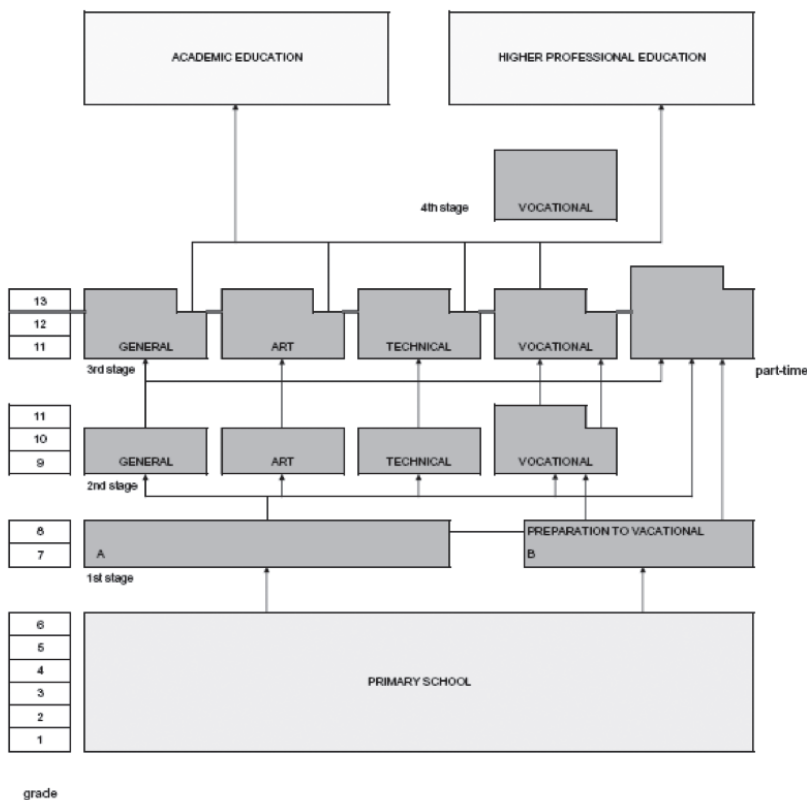
About the Author: Prof. Vasilj, M.[ario], Ph. D., University of Mostar, Faculty of Science and Education, Matice hrvatske bb, 88000 Mostar, Bosnia & Herzegovina, dekan@fpmoz.sum.ba

1. Uvod

Promišljanja o školskom sustavu za 21. stoljeće, pred obrazovne političare, odgojitelje i nastavnike stavlja na svim razinama izazove kojima se nastoji odgovoriti na obrazovne potrebe svih koji su zainteresirani za ovaj posebno važan segment društva (Berry, 2002). Od niza izazova, u susretima lokalnog i globalnog, nameće se izazov kao multidimenzionalanih identiteta shvaćen i kao čvrst konstrukt i kao proces. Teorije društvene identifikacije opisuju različite odnose između sociohistorijskih razina i njihova utjecaja na identitete koji nameću određeni identitet ili otvaraju prostor izgradnji identiteta u pojedinim, različitim kontekstima. Iskustva se događaju u kontekstu raznih socio-kulturnih prostora imaju značajan potencijal oblikovanja vlastitog identiteta. Taj deterministički odnosno konstruktivistički pristup (Bowles i Gintis, 1976) stavlja pred obrazovnu politiku i školski sustav odgovornu zadaću posebno s toga razloga jer su identitet(i) i obrazovanje povezani i u međusobnom dinamičnom odnosu.

(Multikulturalni) identiteti i interesi društva oblikovani su kroz međusobne odnose u određenom (povijesnom) kontekstu. Taj se odnos jasno zrcali u obrazovnom sustavu koji svojom organizacijskom i sadržajnom dimenzijom nastoji održavati kulturalni identitet određene zemlje. Obrazovanje se određuje značajnim čimbenikom razvija gospodarstva određene zemlje ali isto tako, moguće ga je odrediti prekretnicom razvoja nacije. Obrazovanje pruža znanje i vještine stanovništvu ali i sadržaje kojima se oblikuju osobnost mladih i njihovi identiteti (Wortham, 2003). Škola također ima važnu ulogu u razvoju i podupiranju pozitivnog osjećaja mladih prema nacionalnom identitetu ali isto tako može poboljšati odnos prema drugim nacionalnim i etničkim identitetima. Unatoč tome što se u recentnoj literaturi pod utjecajem globalizacijskih procesa sve više govori o identitetu europskog građanina, problem uvjetno rečeno nacionalnog identiteta biva sve složeniji i važniji. Ta složenost i važnost dodatno se dinamizira u državama koje su etnički multikulturalne poput Bosne i Hercegovine i u kreiranju obrazovnog sustava valja uvažavati promjere dobre prakse. Jedan od takvih primjera dobre prakse je Švicarska i Belgija. U ovom radu detaljnije ćemo se pozabaviti obrazovnim sustavom Belgije koji je dominantno regionalne prirode a koji nudi slobodu zajednicama ali u okvirima savezne vlade.

2. Školski sustav Belgije- artikulacija različitosti

Slika 1. Shema školskog sustava u Belgiji¹

Kraljevina Belgija je ustavna monarhija osnovana nakon revolucije 1830. i 1831. Kralj je „simbol jedinstva i trajnosti nacije“, a ujedno je i moderator političkog života. Kraljevina Belgija uređena je kao federalna zajednica Valonije, Flandrije i regije Bruxelles Capitale. Osim političke odnosno teritorijalne raspodjele po federalnim jedinicama, Belgija je podijeljena i na tri jezične cjeline (Pavlović i Lukenda, 2017)- frankofoni dio u Valoniji, flamanski u Flandriji, obvezno dvojezičan u federalnoj jedinici Bruxelles Capitale te njemački na istoku Belgije (canton de l’Est – teritorij koji je Belgija dobila od Njemačke kao ratnu odštetu nakon I. svjetskog rata. Različitost i specifičnost teritorijalnog i političkog ustrojstva Belgije derivirao je i sedam parlamenata i četiri vlade. Uz federalni dvodomni parlament i vladu, svaka od triju regija i zajednica ima svoj parlament i svoju vladu. Jedino je Flandrija 1980. fuzionirala ovlasti parlamenata i vlada Regije Flandrije i Flamanske zajednice u jedno tijelo. Postoji i prijedlog o spajanju vlada i parlamenata Valonije i frankofonske zajednice po uzoru na Flamance². Svaka zajednica ima svoje posebnosti i slobodu odlučivanja od-

¹ <http://internship2industry.eu/tools/EducationBelgium.pdf>

² https://www.htz.hr/sites/default/files/2017-12/Belgija_fin.pdf

nosno ima pravo na vlastito zakonodavstvo u određenim područjima politike kao što je obrazovanje.³ Vezano uz tu administrativnu slobodu, zajednice imaju vlastito Ministarstvo obrazovanja, iako neka pitanja obrazovanja ostaju pod ingerencijom savezne vlade. S obzirom na potrebu stvaranja jedinstvenog obrazovnog standarda, organizacija obrazovnog sustava (obvezno obrazovanje, podjela razina u obrazovnom sustavu (osnovno, srednje i visoko obrazovanje), trajanje obrazovnih programa i mirovinski sustavi nastavnika) odluke se donose na saveznoj razini. Isto tako, kada je riječ o potpisivanju međunarodnih ugovora, zajednice imaju vlastitu (iako ograničenu) mogućnost u ovoj domeni. Govoreći o ekonomskoj razvijenosti zemlje valja istaći da je Belgija uspjela dobro artikulirati različitosti kroz školski sustav koji je prilagodljiv europskim i svjetskim promjenama. Nastojeći biti ukorak sa suvremenim kretanjima i stvarajući odgovarajuće uvjete za praćenje i kreiranje promjena, Belgija je jedna od najrazvijenijih zemalja Europske Unije. Belgijske škole, odnosno škole po govornim područjima imaju visok stupanj autonomije i slobodne su razvijati svoje vlastite obrazovne politike, uključujući nastavni plan i program, procjenu, certifikaciju i svaku samoprocjenu aktivnosti.

Sloboda obrazovanja je uvijek bila jedna od glavnih tema u belgijskom obrazovanju sustav. Ona je zagarantirana još iz ustava iz 1831. godine. To podrazumijeva pravo roditeljima izbora upisa djece u školu u skladu sa svojim filozofskim i vjerskih uvjerenja. Također svim Belgijancima daje pravo na besplatno obrazovanje. U Belgiji se može govoriti o javnom i privatnom školskom sustavu (Varin, 2006). Sloboda obrazovanja odnosi se ne samo na obuhvaća slobodu izbora nego i na tzv. pedagošku slobodu pod kojom se podrazumijeva pravo i sloboda osnivanja škole. To je utjecalo na postojanje velikog broja privatnih škola u Belgiji. Ove privatne institucije subvencionira država uz uvjet da ispunjavanju kriterije koje propisuje savezna vlada. U Belgiji (Francuska zajednica) su temeljem zakona donesenog 2010. godine uvedena nova pravila opisuje učenika u ustanove nižeg sekundarnog obrazovanja. Cilj nove uredbe je dodjela mjesta, u školama za koje postoji veliki interes, na što objektivniji i transparentniji način te prosljeđivanje odbijenih prijava *Commission Interréseaux des Inscriptions* (CIRI) koja takve učenike raspoređuje udruge škole. Cilj ovog novog transparentnog procesa prijave je kontrola velikog interesa za pojedine škole i osiguravanje jednakih mogućnosti upisa djece u sve ustanove kao i jednakog tretmana uprocesu prijave za sve obitelji.⁴

Sloboda u obrazovanju učenika u Belgiji vidljiva je i kroz postojanje tzv. *home teaching*⁵ (kućno školovanje) koje se može organizirati na dva načina: - pojedinačno kućno poučavanje (roditelj ili privatni učitelj podučava djecu) te kolektivno kućno poučavanje (privatne škole ili organiziranje kućne nastave za djecu zajedno s brojnim drugim roditeljima).

Pri analizama školskog sustava u Belgiji treba uzeti u obzir jest činjenica da ne postoji i belgijski sustav već zapravo tri odvojena sustava s različitim karakteristikama. Ti sustavi su reprezentanti podjele zemlje u tri zajednice: flamansku na sjeveru, francusku na jugu i najmanju zajednicu njemačkog govornog područja na istoku. Međutim, radi uspostavljanja određenog stupanj koherentnosti između sustava, zajednice ne mogu odlučiti o određivanju početka i kraja obvezno pohađanje škole, niti o minimalnim standardima za dodjelu diploma.⁶ Za sve obrazovne sustave ističe se važnost pojedinca koji se tretira jed-

3 <https://www.nuffic.nl/en/publications/find-a-publication/education-system-belgium.pdf>

4 Ključni podaci o obrazovanju u Europi 2012. Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, 2012

5 <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Belgium-Flemish-Community:Overview>

6 <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Belgium-Flemish-Community:Organisati->

nakima u pravima i dužnostima bez obzira na njihov društveno i geografsko porijeklo, spol ili vjeru uz poštovanje različiti identiteta po čemu je ova zemlja prepoznatljiva.

Opći trend produživanja obveznog školovanja s ciljem osiguranja ključnih kompetencija bilježe gotovo sve zemlje. Obvezno obrazovanje traje od 6 do 18 godina, a može mu prethoditi jaslice i vrtići a ovaj segment školskog sustava regulirano je federalnom vladom . U Belgiji, sudjelovanje trogodišnjaka u pred-primarnom obrazovanju uključivalo je gotovo svu djecu s više od 95%). Osnovno školovanje završava u dobi od 12 godina, a zatim za većinu učenika obvezno obrazovanje traje do 18 godina, što se može odrediti 'mainstream' srednjeg obrazovanja i podijeljeno je u četiri područnice: GSE - Opće srednjoškolsko obrazovanje, TSE - Tehničko srednjoškolsko obrazovanje, ASE - Umjetničko srednjoškolsko obrazovanje i VSE - Strukovno srednjoškolsko obrazovanje⁷. Srednjoškolsko obrazovanje je koncipirano u tri ciklusa stupnja (prvi od prve do druge godine, drugi od 3-4 godine i treći od 5 do šeste godine s različitom sadržajnom koncepcijom i usmjerenosti na kompetencije. ⁸Međutim, nakon završetka prve etape srednjoškolskog obrazovanja u dobi od 15 godina, neki učenici slijede alternativne puteve učenja, poznate kao alternativni sustav osposobljavanja . To može biti oblik učenja na nepuno radno vrijeme, zajedno s dopunskim putovnjim aktivnostima za, primjerice strukovno obrazovanje ili za naukovanje, zajedno s putovanjima osobnog razvoja. Glavni cilj alternativnog sustava osposobljavanja je kombinirati komponentu učenja s radnom komponentom a svaka aktivnost osim onih koje se smatraju "radnim" pridonosi tom cilju. Nadalje, razvijeno je "specijalno obrazovanje" za učenike s posebnim potrebama na razini osnovne i srednje škole. Na taj način, srednjoškolsko obrazovanje se u potpunosti uklopilo u okvir općeg obrazovanja. Međutim, za one studente koji napuštaju obrazovni sustav bez kvalifikacije, za njih je kreiran dobar stupanj fleksibilnosti koji im omogućuje da se vrate u obrazovanje putem obrazovnog sustava odraslih ili kroz pružanje "druge prilike" obrazovanja. Specijalni projekti zapošljavanja također su razvijeni, usmjeravajući se na osobe koje nisu stekle diplomu *secundaironderwijs* (diploma srednjeg obrazovanja), pružajući im polazni posao (*startingjobs*) financirana od Federalne javne službe (FPS) za zapošljavanje, rad i socijalnu pomoć.

Rano napuštanje glavni izazovi identificirani u Belgiji, posebice u Flandrija istaknuti su u raspravama Akcijskog plana, zajedno s grupama za koje se pretpostavlja da će rano napustiti školu. Istaknuta je važnost socioekonomskih obilježja u povećanju rizika odustajanja, a istraživanje je također utvrdilo da je etnička pripadnost (u kombinaciji s društveno-ekonomskim nedostatkom) često doprinos napuštanju škole. Veća vjerojatnost za napuštanje škole imaju dječaci kao i učenici koji ne znaju dovoljno nizozemski jezik. Radi smanjenja ovog problema , posljednjih godina uloženi su zajednički napor u političkim okvirima unutar Flandrije. Usvojen je Glavni plan reforme srednjeg obrazovanja s fokusom na uspjeh. Plan navodi da Flandrija ima za cilj izbjegavati rano praćenje tijekom prvog razreda srednjoškolskog obrazovanja. Naime, tijekom prve dvije godine srednjoškolskog obrazovanja mladi će imati pristup širokom rasponu mogućnosti i izbora za istraživanje, prije nego odaberu studij. Drugo, reforma uključuje snažnije osnovno obrazovanje koje će dati bolju pripremu učenicima za tranziciju od osnovnog do srednjeg obrazovanja. Treće, ova reforma donosi i novu klasifikaciju tečajeva. Kao dio reformi, provedene su brojne mjere, na primjer

on_and_Governance

⁷ http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/policy/strategic-framework/expert-groups/documents/background-belgium-study_en.pdf

⁸ <http://internship2industry.eu/tools/EducationBelgium.pdf>

u pogledu jezičnih kompetencija i usklađivanje vježbeničke prakse koje su se pokazale neuralgičnim točkama belgijskog sustava. U odnosu na politiku jezika, od 2014. godine, škole provjeravaju jezične kompetencije učenika koji su u sustavu osnovnog i srednjeg obrazovanja i na temelju ovih rezultata, škole razvijaju jezični program kojima se reduciraju jezične deprivacije pojedinih učenika.

3. Izazovi belgijskog školskog sustava

Belgija, koja ima različite zajednice, suočava se s izazovom pružanja pravih mogućnosti učenja u kontekstu nejednakosti u izvedbi, promjenom demografije i povećanjem studentske raznolikosti što je posebno izraženo u urbanim područjima. Pružanje boljeg profesionalnog usmjeravanja učenicima i studentima, povećanje fleksibilnosti među obrazovnim putovima i nastavak promicanja integracije učenika s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnim obrazovnim postavkama može pomoći poboljšanju obrazovnih mogućnosti i ishoda za sve učenike. U školama postoji izazov za povećanje kvalifikacija nastavnika u struci, posebno u školama koje imaju nepovoljniji položaj. Također, u kontekstu visoke autonomije obrazovnog sustava, Belgija ima različite procjene i evaluacijske mjere koje bi mogle imati koristi od povećane koherentnosti. Na temelju raspoloživih dokaza, flamanska zajednica i francuska zajednica također će se morati nositi s povećanjem složenosti raspodjele resursa i optimizacijom učinkovitosti potrošnje, posebice s obzirom na nedavnu demografsku promjenu i ograničenja financijskih sredstava.

Belgijski učenici iz različitih zajednica postižu različite rezultate u PISA istraživanju (Varin, (2006)) a ključni razlog je politika odabira škola. Belgija je jedna od rijetkih zemalja u kojima ne postoji organizirana distribucija učenika u različite škole. Zapravo, izbor škola se temelji na 'slobodnom tržištu' u kojem roditelji odabiru školu prema kvaliteti, ugledu. Međutim, mnoge škole dobivaju dobar ugled prema svojoj selektivnosti i škole u kojima se filtriraju loši učenici su u većoj potražnji, stvarajući začarani krug tekuće segregacije. Problem koji generira ovaj školski sustav je nejednak uspjeh - flamanski obrazovni sustav uspješniji u pripremi učenika za studije znanosti, matematike i čitanja / jezika nego francuski. To se tumači utjecajima susjednih zemalja, kulture *udvostručenja* i preusmjeravanja studenata u elitističke škole i na drugoj strani u javne škole ("écoles" poubelles) koje su slabije kvalitete. Sumarno govoreći, Belgijski obrazovni sustav je kvalitetan; participacija djece u predškolskom sustavu je gotovo univerzalna za djecu stariju od tri godine. Stopa javnih izdataka za obrazovanje je među najvišim u EU i sve tri jezične zajednice. Međutim, postoji visoka obrazovna nejednakost povezana s društveno-ekonomskom i imigracijskom pozadinom koja ostavlja velike nejednakosti među učenicima odnosno među školama.⁹ To se manifestira u razlikama u osnovnim vještinama kao i u velikoj stopi ranog napuštanja škole. Akademska uspješnost učenika upisanih u strukovno obrazovanje je loša¹⁰ što predstavlja veliki izazov. Kritičari ovog školskog sustava smatraju da je sloboda u obrazovanju često krivo shvaćena što se odražava na smanjivanje kvalitete. Škole i nastavnici procjenjuju učenike prema vlastitim kriterijima i nema dosljednosti među školama. Jedan od odgovora na ove izazove su sve izraženiji zahtjevi za pružanje

9 <https://perso.uclouvain.be/vincent.vandenberghe/Papers/DegroofVF.pdf>

10 http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/tools/docs/2015/monitor2015-belgium_en.pdf

dodatne financijske potpore učenicima iz ekonomski nepovoljnih pozadina za sekundarno i visoko obrazovanje, modularizirajući srednje strukovno obrazovanje i potreba transferiranja ovakvog sadržajnog i organizacijskog koncepta na druge tipove (vrste) srednjoškolskog obrazovanja kao i potreba stvaranja stvaranje novog certifikata koji bi prepoznali i valorizirali naučene vještine izvan škole.

4. Prema zaključku – što možemo naučiti iz belgijskog iskustva

U suvremenom dobu unutar kojeg su neki pojmovi poput globalizacije, postmodernizma, nacionalnih, etničkih i europskih identiteta, sve više se raspravlja o odnosima lokalnih konteksta kao i o odnosima lokalno-globalno. Društvena struktura Bosne i Hercegovine je relativno podatna za takve analize a posebno za analize o organizacijskoj i sadržajnoj koncepciji školskog sustava. U analizama valja ne kopirati već koristiti europska iskustva a s obzirom na sličnosti u teritorijalnom ustrojstvu s Belgijom, možemo implementirati dobra rješenja koja u ovoj zemlji postoje. U ta dobra rješenja svakako treba istaći slobodu pojedinih zajednica ali i težnju prema kvaliteti, kurikulumu utemeljeni na ishodima učenja i kompetencijama; visoko razvijeni sustavi osiguranja kvalitete obrazovanja; upravljanje koje podrazumijeva delegiranje ovlasti na niže razine kao i uključivanje što većeg broja relevantnih aktera u odlučivanje (Pavlović i Lukenda, 2017). Također, respektirajući raznolikost u gospodarstvu kao i neiskorištene potencijale u Bosni i Hercegovini, treba promišljati o diverzifikaciji srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja.

Kako školski sustav oblikuje identitet, važno je pored europskih i globalnih kompetencija oblikovati kurikulume koji će uvažavati i očuvati tradiciju Hrvata (i drugih naroda) na prostoru Bosne i Hercegovine. Različite govorno/jezične, nacionalne i kulturološke zajednice nameću potrebu kreiranja vlastitog školskog sustava koji će baštiniti one vrijednosti koje će očuvati identitet zajednice odnosno naroda..

Literatura

- [1] Berry, T. R. (2002). The problem of being me. *Narratives*, 7(1), 10-14.
- [2] Bowles, S., i Gintis, H. (1976). *Schooling in Capitalist America*. New York: Basic Books.
- [3] Ključni podaci o obrazovanju u Europi 2012 *Education, Audiovisual and Culture Executive Agency*, 2012.
- [4] Pavlović, S. i Lukenda, A. (2017), *Obrazovanje u Švicarskoj, Belgiji i Bosni i Hercegovini: sličnosti i razlike u Hrvati BiH – nositelji europskih vrijednosti (zbornik)*, Neum 2017.
- [5] Varin, C. (2006), "Education in a federal system: A case study of Belgium" 17 April 2006. *CUREJ: College Undergraduate Research Electronic Journal*, University of Pennsylvania, <http://repository.upenn.edu/curej/24>.
- [6] Wortham, S.E.F. (2003). "Curriculum as a Resource for the Development of Social Identity." *Sociology of Education*. Vol. 76. p. 229-247.